

Do Pana Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
Bogdana Zdrojewskiego

Panie Ministrze, działając w imieniu Stowarzyszenia Wikimedia Polska z siedzibą w Łodzi (dalej „Stowarzyszenie”), zwracamy się z wnioskiem o interwencję w sprawie dostępu do możliwości fotografowania dóbr kultury zgromadzonych w muzeach państwowych.

Do celów statutowych Stowarzyszenia należy wyrównywanie szans w dostępie do wiedzy ogólnej oraz szczegółowej (również z zakresu kultury). Stowarzyszenie realizuje swoje cele m.in. poprzez wspieranie tworzenia, gromadzenia i rozwoju projektów informatycznych mających na celu dostarczanie przez Internet treści w oparciu o wolne licencje. Jednym z głównych projektów wspieranych przez Stowarzyszenie jest Wikipedia, czyli największa na świecie internetowa encyklopedia tworzona wspólnie przez setki tysięcy ochotników.

Wikipedia należy do ogólnoswiatowego ruchu „wolnej kultury” [1]. Istotą Wikipedii jest umożliwienie każdemu wprowadzania nowych materiałów oraz edytowania już istniejących. Materiały dostępne w Wikipedii udostępniane są w oparciu o wolną licencję GNU Free Documentation License [2] (dalej „GNU FDL”), zgodnie z którą każdy może dokonywać ich zwielokrotniania i rozpowszechniania w oryginale lub w postaci opracowań. Licencja ta jest udzielana każdemu nieodpłatnie, jednakże pod warunkiem m.in. przestrzegania klauzuli „copyleft” [3]. Klauzula ta nakazuje licencjobiorcom udostępniać rozpowszechniane przez nich opracowania na tej samej licencji, przez co te nowe treści zostają włączone do ogólnoswiatowych zasobów wolnej kultury i pozostają dostępne dla każdego.

Poczesne miejsce wśród haseł Wikipedii zajmują artykuły poświęcone polskiemu dziedzictwu narodowemu. Dążąc do zwiększenia atrakcyjności zawartych w nich treści, Wikipedyści chcą wzbogacić je materiałami multimedialnymi, a w szczególności fotografiami opisywanych obiektów, należących do dóbr kultury. W ocenie Stowarzyszenia, działania te przyczyniłyby się istotnie do wzrostu świadomości społeczeństwa (zarówno polskiego, jak i światowego) o wartościach i treściach gromadzonych w Polsce zbiorów kulturalnego dziedzictwa ludzkości oraz do upowszechnienia wartości historii, nauki i kultury polskiej, jak też i do kształtowania wrażliwości poznawczej i estetycznej. Zamieszczenie bogatej dokumentacji fotograficznej tych dóbr (a w przyszłości innych rejestracji multimedialnych) w Wikipedii przyczyniłoby się również do ich trwałej ochrony, gdyż taka niematerialna forma cyfrowa może okazać się trwalsza od ich materialnej substancji.

Wobec powyższego, działania te powinny zdaniem wnioskodawcy spotkać się ze zrozumieniem, a wręcz z aktywnym wsparciem podmiotów powołanych do gromadzenia i przechowywania dóbr kultury. Wsparcia Wikipedystom powinny udzielać zwłaszcza podmioty publiczne, których celem statutowym jest realizacja interesu publicznego poprzez umożliwianie korzystania ze zbiorów - dóbr kultury narodowej - powierzonych im przez społeczeństwo.

Niestety, w opisanych powyżej działaniach Wikipedyści napotykają na niezrozumiałe i nieuzasadnione przeszkody. Przede wszystkim, postanowienia regulaminów polskich muzeów zawierają zwykle generalny zakaz robienia zdjęć. Na przykład, regulamin Zamku Królewskiego na Wawelu zawiera następujące postanowienia:

6. Filmowanie i fotografowanie wewnątrz obiektów zabytkowych (Zamku, Katedry) oraz wystaw wymaga zgody Dyrektora Zamku lub Proboszcza Archikatedry.

7. Wykonywanie lub wykorzystywanie filmu i fotografii przedstawiających zabytki Wzgórza Wawelskiego (także architektury) w celach komercyjnych wymaga zgody Dyrektora Zamku lub Proboszcza Archikatedry.

Na stronie internetowej muzeum zakaz ten wyrażono w formie absolutnej, bez jakiegokolwiek informacji o możliwości uzyskania zgody.

Wobec powyższych postanowień regulaminu, Stowarzyszenie zwróciło się do dyrektora Zamku Królewskiego na Wawelu z prośbą o umożliwienie wykonania dokumentacji fotograficznej na terenie Zamku w Pieskowej Skale oraz Zamku Królewskiego na Wawelu. Stowarzyszenie otrzymało pocztą elektroniczną odpowiedź negatywną, bez jakiegokolwiek uzasadnienia. Zaoferowano jednak udostępnienie zdjęć „Archiwum Fotograficznego” muzeum. Jako podstawę prawną odmowy wskazano Stowarzyszeniu w rozmowach telefonicznych prawo do wizerunku oraz fakt, że „Zamek Królewski na Wawelu” stanowi zastrzeżony znak towarowy. Podobną argumentację (wraz z dodatkowym powołaniem się na prawo własności) zawiera wypowiedź przedstawiciela muzeum opublikowana w prasie (Echo miasta, „Wawel zastrzeżony”, 2007/05/17). W wypowiedzi tej stwierdzono ponadto, że fotografie rzekomo „wolne od praw” można uzyskać na stronie internetowej muzeum. Co istotne, na stronie internetowej muzeum znajduje się informacja: „nazwa, wizerunek i logo Zamku są zastrzeżone w Urzędzie Patentowym RP.”

Przedstawiciel Muzeum Narodowego w Warszawie odpowiedział na podobną prośbę Stowarzyszenia, że

ze względu na specyfikę wolnej licencji nie wyraża zgody na wykorzystywanie reprodukcji dzieł będących własnością ... Muzeum do zilustrowania wolnej encyklopedii internetowej.

Z kolei przedstawiciel Muzeum "Pałac w Wilanowie" wyjaśnił, że w zbiorach muzeum znajdują się przedmioty stanowiące własność prywatną, a biorąc te przedmioty w depozyt, muzeum nie zostało upoważnione „do dysponowania ich wizerunkami bez zgody ich właścicieli.” Wobec powyższego, postawiono następujące warunki wyrażenia zgody na zrobienie zdjęć:

1. materiał będzie wybrany i udostępniony ze zbiorów Muzeum, albo 2. pracujący pod nadzorem pracownika Muzeum fotograf, działający na Państwa zlecenie, wykona zdjęcia w taki sposób, by obiekty nie będące własnością Muzeum "Pałac w Wilanowie" były bardzo słabo widoczne. W obu przypadkach jakość publikowanych zdjęć będzie ściśle określona w umowie.

Muzeum "Pałac w Wilanowie" przedstawiło również Stowarzyszeniu umowę, w której ograniczyło liczbę zdjęć do 3 oraz wymagało opublikowania zdjęć w obniżonej jakości. Jako podstawę prawną wyżej opisanych działań wskazano Art. 4 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także Art. 140 oraz Art. 712 par. 2 Kodeksu Cywilnego.

Zdaniem wnioskodawcy, powyższe działania muzeów uniemożliwiające lub istotnie ograniczające możliwość wykorzystania fotografii polskich dóbr kultury w Wikipedii, stanowią naruszenie polskiego prawa.

Działania muzeów stanowią przede wszystkim naruszenie postanowień Konstytucji RP. Zgodnie z Art. 6 Konstytucji, Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, a także udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym. Zgodnie z art. 73 Konstytucji, każdemu zapewnia się wolność korzystania z dóbr kultury. Powszechny i równy dostęp, o którym mowa w Art. 6, jest możliwy między innymi dzięki Wikipedii i Wikipedystom. Dzięki ich zaangażowaniu Wikipedia jest dostępna dla każdego przez Internet na zasadach wolnej licencji. Nie sposób też nie docenić pomocy w zachowaniu związków z dziedzictwem kulturalnym, jaką dzięki Wikipedii uzyskują Polacy zamieszkali za granicą. Oznacza to, że Wikipedia będąca sumą prywatnych inicjatyw Wikipedystów, istotnie przyczynia się do realizacji obowiązków muzeów wyrażonych w powyższych przepisach konstytucyjnych.

Obowiązki te zostały skonkretyzowane m.in. w ustawie o muzeach. Cele muzeów, określone w Art. 1 tej ustawy, pokrywają się z celami, jakie zrealizowane zostałyby w wyniku udostępnienia w Wikipedii fotografii gromadzonych przez nie dóbr kultury. Co więcej, zgodnie z Art. 2 tej ustawy, muzea są zobowiązane m.in. do popierania działalności upowszechniającej kulturę, a taką niewątpliwie prowadzą Wikipedyści, którzy bez wynagrodzenia i w szeroko pojętym interesie społecznym tworzą internetową encyklopedię.

Zgodnie z Art. 25 ustawy o muzeach, muzeum pobiera opłaty za przygotowanie i udostępnianie zbiorów do celów innych niż zwiedzanie, w szczególności za sporządzanie fotografii. Zdaniem

wnioskodawcy, istnienie tego przepisu potwierdza brak generalnego uprawnienia muzeów do zakazywania fotografowania gromadzonych w nich dóbr kultury. Muzeum może jedynie pobrać opłatę, a i to jedynie za przygotowanie i udostępnienie zbiorów do fotografowania. Innymi słowy, jeżeli aktualna ekspozycja zbiorów nie wymaga przygotowania i udostępnienia, muzeum nie może nawet żądać opłaty za fotografowanie.

Z kolei wprowadzony w 2005 roku Art. 25a przedmiotowej ustawy nie może stanowić podstawy do konstruowania jakiegoś wyłącznego prawa muzeów do dygitalizowania ich zbiorów. Taka wyłączność jest bowiem sprzeczna z ogólnymi celami muzeów, a w szczególności z zasadą udostępniania zbiorów szerokiej publiczności.

Ewentualne ograniczenia w fotografowaniu zbiorów mogą zdaniem wnioskodawcy być wprowadzone w zakresie, w jakim jest to konieczne do realizacji takich obowiązków muzeów, jak np. zabezpieczanie i konserwacja zbiorów. Wobec tego, dopuszczalne jest wprowadzenie na przykład zakazu fotografowania przy sztucznym oświetleniu, ograniczenie liczby osób fotografujących jednocześnie, czy też wymaganie korzystania ze sprzętu niepowodującego uszkodzeń (np. statywów z gumowymi nóżkami). Nie ma natomiast żadnej podstawy prawnej dla wprowadzania ograniczeń dotyczących liczby oraz jakości fotografii. Wręcz, dopuszczenie jak największej ilości oraz najlepszej jakości zdjęć przyczyni się do realizacji ustawowych zadań muzeów. Co istotne, z powyższego obowiązku zabezpieczania i konserwacji w żaden sposób nie można wywodzić uprawnienia muzeów do ograniczania możliwości rozpowszechniania fotografii. Takie rozpowszechnienie nie naruszy bowiem w żaden sposób, ani nie zagrazi zbiorom znajdującym się przecież nadal fizycznie w pieczy danego muzeum.

Zdaniem wnioskodawcy, pozostałe przepisy prawa również nie stanowią podstawy do ograniczania możliwości sporządzania i wykorzystywania fotografii zbiorów muzealnych. Takiej podstawy nie stanowią w szczególności przepisy o wizerunku, na które powołuje się przedstawiciel Zamku Królewskiego na Wawelu, gdyż wizerunek należy do sfery dóbr osobistych, które przynależą wyłącznie podmiotom prawa (osobom, a nie rzeczom). Nie jest też prawdą, jakoby prawo to wynikało z rejestracji własności przemysłowej w Urzędzie Patentowym RP. W szczególności, z faktu rejestracji znaku słownego „Zamek Królewski na Wawelu” (R-126305) wynika jedynie prawo do używania tego znaku poprzez np. umieszczanie go na towarach, dokumentach lub posługiwania się nim w celu reklamy. W żadnym znanym wnioskodawcy systemie prawa własności przemysłowej ochrona znaku towarowego nie obejmuje możliwości zakazywania fotografowania towarów oznaczonych znakiem. Przedmiotem ochrony w tym konkretnym przypadku jest zresztą samo wyrażenie słowne, a nie jakakolwiek forma graficzna lub „wizerunek” zamku.

Dalej, podstawą zakazu fotografowania nie może być prawo własności zbiorów. Przede wszystkim, prawo własności w ogóle nie może być brane pod uwagę w omawianej sytuacji, która dotyczy rozporządzania dobrem niematerialnym – możliwością sfotografowania rzeczy. Jeżeli by bowiem dopuścić możliwość powołania się tu na prawo własności, to oznaczałoby to zezwolenie właścicielom na kreowanie nowych, nieistniejących praw na dobrach niematerialnych. Łatwo bowiem sobie wyobrazić dążenie właścicieli do kontrolowania takich dóbr niematerialnych jak na przykład „możliwość opowiadania o rzeczy”. Innymi słowy, gdyby właściciel miał prawo zakazywać innym fotografowania swojej rzeczy, to należałoby uznać, że ma również prawo zakazać innym mówienia, a może nawet myślenia o niej. Oznaczałoby to złamanie zasady *numerus clausus* praw na dobrach niematerialnych, zgodnie z którą istnieją tylko takie prawa na dobrach niematerialnych, które zostały wyraźnie określone w ustawie.

Zakładając nawet, że możliwe jest, posiłkowo i w ograniczonym zakresie, powoływanie się na prawo własności, to przecież właściciel może korzystać ze swojej rzeczy jedynie w granicach ustalonych przez ustawy i zasady współzycia społecznego oraz zgodnie ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem swego prawa. Własność dóbr kultury, jeżeli w ogóle można mówić o własności prywatnej dziedzictwa narodowego, przysługująca Skarbowi Państwa lub jednostkom samorządu, a dzierzona przez muzea, musi być wobec tego wykonywana zgodnie z powołanymi już wyżej przepisami ustawy o muzeach. Ponadto, społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tej własności jest udostępnianie przedmiotowych dóbr kultury jak najszerszej grupie podmiotów. Wykluczanie możliwości fotografowania tych dóbr jest z tym przeznaczeniem sprzeczne.

W wyżej opisanej korespondencji, Muzeum "Pałac w Wilanowie" przywołuje fakt, że część

zbiorów stanowi własność osób prywatnych. Zdaniem wnioskodawcy to również nie stanowi wystarczającej podstawy do ograniczania możliwości robienia zdjęć, gdyż byłoby to także sprzeczne ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa własności. Otóż społeczno-gospodarczym przeznaczeniem własności prywatnej jest umożliwienie jak najbardziej efektywnego korzystania z rzeczy materialnych. Istotą rzeczy materialnych jest to, że jedynie niewielka liczba osób (zwykle jest to jedna osoba) może z danej rzeczy efektywnie korzystać w danym momencie. Dylemat, kto powinien być taką osobą, rozwiązuje właśnie prawo własności, które pozwala jednostce wykluczyć z korzystania pozostałe jednostki. W braku prawa własności, społeczeństwo pogrążone by było w nieustannej walce o rzeczy, co doprowadziłoby do chaosu. Fotografowanie rzeczy materialnych nie jest działaniem podatnym na wyżej opisane zjawisko. Fotografować, a już na pewno korzystać z fotografii rzeczy, może wiele osób bez uszczerbku dla możliwości korzystania z samej rzeczy przez jej właściciela. Wobec tego, nie sposób uznać, że prawo własności mogłoby obejmować również uprawnienie do zakazywania fotografowania, skoro w żaden sposób nie przyczynia się to do realizacji celu prawa własności. Innymi słowy, zdaniem wnioskodawcy fotografowanie rzeczy nie może być uznane za naruszenie prawa własności jej właściciela. Wnioskodawca przyznaje, że do takiego naruszenia może dojść przy okazji fotografowania, na przykład poprzez włamanie lub inne naruszenie posiadania właściciela. Możliwe jest również wywodzenie zakazu fotografowania z prawa do prywatności, jednak żadna taka okoliczność nie istnieje w przedmiotowej sprawie. Wnioskodawca zwraca uwagę, że uznanie zakazu fotografowania za włączonego do treści prawa własności doprowadziłoby do sytuacji, w której wszelkie robienie zdjęć zawsze łamałoby czyjeś prawa, gdyż praktycznie każda rzecz jest przedmiotem prawa własności.

Umożliwienie sfotografowania rzeczy nie stanowi również „oddania jej do używania” w rozumieniu Art. 712 KC, na co powołał się przedstawiciel Muzeum "Pałac w Wilanowie". Jest tak dlatego, że fotografowanie, podobnie jak patrzenie na nią lub mówienie o rzeczy, nie jest używaniem rzeczy objętym prawem wyłącznym właściciela. Konsekwentnie, nie może być też ono przedmiotem umowy użyczenia, gdyż nikt nie może przenieść więcej praw niż sam posiada.

Zdaniem wnioskodawcy, podstawy do ograniczania fotografowania oraz rozporządzania fotografiami nie mogą stanowić również przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W szczególności nie stanowi takiej podstawy Art. 4 tej ustawy, na który powołał się przedstawiciel Muzeum "Pałac w Wilanowie". Opisane na wstępie działania Wikipedystów w żaden sposób nie uniemożliwiłyby trwałego zachowania zabytków, ich zagospodarowania i utrzymania. Działania te nie spowodowałyby żadnego realnego zagrożenia lub uszczerbku wartości zabytków, ich zniszczenia, niewłaściwego korzystania, kradzieży, zaginięcia, ani innych negatywnych okoliczności wymienionych w tym przepisie. Jeżeli nawet mogłoby dojść do takich zagrożeń, to dla ich uniknięcia wystarczy wprowadzenie wskazanych już wyżej ograniczeń w liczebności fotografujących oraz warunków technicznych fotografowania, a nie ograniczeń ilości lub jakości zdjęć. Wnioskodawca wskazuje, że na podstawie Art. 5 tej samej ustawy, opieka nad zabytkiem polega na zapewnieniu popularyzowania i upowszechnienia wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury. Nie sposób nie zauważyć, że umieszczenie fotografii zabytku w powszechnie dostępnej Wikipedii doprowadziłoby do tego celu.

Jak już wspomniano na wstępie, materiały zawarte w Wikipedii umieszczane są na wolnej licencji GNU FDL. Oznacza to, że osoba wnosząca swój wkład do Wikipedii musi być podmiotem uprawnionym w zakresie praw autorskich do takiego utworu. W przeciwnym wypadku nie mogłaby udzielić licencji GNU FDL. Z tego punktu widzenia nie jest możliwe, aby Wikipedyści uzyskiwali takie materiały od osób trzecich bez odpowiedniego przekazania praw autorskich. Wobec tego, zaproponowane przez przedstawiciela Muzeum na Wawelu udostępnienie zdjęć z archiwum nie jest wystarczające, gdyż są to utwory chronione prawami autorskimi osób trzecich. Dlatego też Wikipedyści muszą osobiście wykonać fotografie. Oczywiście, nic nie stoi na przeszkodzie, aby podmioty praw same udostępniły swoje utwory Wikipedii – mogą tego dokonać sami pracownicy muzeów lub wynajęci przez nie w tym celu fotografowie.

Zdaniem wnioskodawcy, opisane powyżej działania muzeów są nie tylko naruszeniem prawa, co już wykazano powyżej, ale też stanowią zaprzeczenie polityki kulturalnej, do jakiej prowadzenia zobowiązała się Polska w ramach Unii Europejskiej. Unia Europejska, przez inicjatywy takie jak program eContent [4] i eContent Plus [5] wspiera powszechny dostęp do dóbr kultury. Z kolei zalecenia Komisji Europejskiej w sprawie digitalizacji i udostępnienia w Internecie dorobku

kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych z dnia 24 sierpnia 2006 r. (2006/585/WE; Dz.U.UE L z dnia 31 sierpnia 2006 r.), stanowią bezpośrednią podstawę wspierania inicjatyw takich jak opisane powyżej działania Wikipedystów. Komisja zaleca tam bowiem wspieranie produkcji materiałów cyfrowych wykorzystujących zasoby m.in. muzeów. Komisja zaleca tam również wspieranie działań podmiotów prywatnych mających na celu digitalizację dóbr kultury. Pośród wielu zaleceń szczegółowych na szczególną uwagę zasługuje pkt 6.d, gdzie Komisja zaleca państwowym członkowskim:

identyfikowanie przepisów prawnych stanowiących przeszkodę dla udostępnienia w Internecie i późniejszego wykorzystania dorobku kulturowego stanowiącego własność publiczną oraz podejmowanie działań w celu eliminacji tych przeszkód.

Wnioskodawca podnosi na koniec, że opisane powyżej działania muzeów są po prostu niezrozumiałe, gdyż ustawowe cele muzeów są zbieżne z celami Wikipedii. Piętrzenie problemów i ograniczeń przed chcącymi je realizować wolontariuszami stoi w opozycji do interesu społecznego. Podmioty publiczne powinny wspierać takie społeczne inicjatywy. Tymczasem działania muzeów doprowadzają do paradoksu polegającego na tym, że w interesie społecznym występują tu osoby prywatne, a nie instytucje publiczne ustawowo powołane do jego realizacji.

Wobec powyższego, Stowarzyszenie zwraca się z wnioskiem do Pana Ministra, jako organu nadzoru nad muzeami, aby bezzwłocznie wystosował na podstawie art. 8 ustawy o muzeach zalecenie do nadzorowanych przez niego instytucji, a w szczególności do Muzeum Zamku Królewskiego na Wawelu, Muzeum "Pałac w Wilanowie" oraz Muzeum Narodowego w Warszawie, w którym zaleci stosowanie się do ustawy o muzeach i statutów muzeów poprzez dopuszczenie do fotografowania zgromadzonych w muzeach dóbr kultury. Stowarzyszenie wnioskuję o zalecenie muzeom stosowania się w szczególności do art. 25 i 25a tej ustawy, zgodnie z którymi muzea nie mogą wprowadzać generalnego zakazu fotografowania, a jedynie pobierać za takie fotografowanie opłaty, a i to jedynie w sytuacji, gdy konieczne jest dokonanie specjalnego przygotowania i udostępnienia zbiorów.

Wnioskodawca postuluje jednocześnie, by Pan Minister w najszybszym możliwym terminie wydał wyjaśnienie interpretacji przepisów ustawy o muzeach, wskazując na niezgodność z prawem postanowień regulaminów muzealnych w zakresie generalnego zakazu fotografowania. Wnioskodawca wnioskuję również o zalecenie muzeom niewprowadzania jakichkolwiek ograniczeń możliwości fotografowania oraz wykorzystania fotografii, które nie mają wpływu na zachowanie i bezpieczeństwo zbiorów, czyli ograniczeń ilości oraz jakości fotografii, a także sposobów wtórnego wykorzystania tych fotografii. Wnioskodawca wnioskuję o wprowadzenie enumeratywnego katalogu możliwych ograniczeń, takich jak ograniczenie liczebności fotografujących, zakaz korzystania ze sztucznego oświetlenia (gdy to uzasadnione) lub nakaz stosowania odpowiedniego sprzętu (np. statywów z gumowymi podstawkami).

Pozytywne rozpatrzenie naszego wniosku istotnie przyczyni się do rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce i będzie przeciwdziałać cyfrowemu wykluczeniu polskiego dziedzictwa narodowego ze światowego zasobu dóbr kultury.

Z wyrazami szacunku,

STOWARZYSZENIE WIKIMEDIA POLSKA

Sekretarz

Agnieszka Kwiecień

Odnośniki:

- [1] http://pl.wikipedia.org/wiki/Wolna_kultura_%28ruch%29
- [2] http://pl.wikipedia.org/wiki/GNU_FDL
- [3] <http://pl.wikipedia.org/wiki/Copyleft>
- [4] <http://cordis.europa.eu/econtent/>
- [5] http://ec.europa.eu/information_society/activities/econtentplus/index_en.htm